

Annona Nova X.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2019

Szakmai lektorok:

András Csaba, Bosák Levente, Füzér Katalin, Kisantal Tamás,
Mohácsi Balázs, Milbacher Róbert, Orbán Jolán, Szabó János

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 18-0050

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: András Csaba

Szerkesztő: Fenyő Dániel

Olvasószerkesztők

Árvai Attila, Csapó Gyöngyvér, Császár Andrea Mária,
Csondor Soma Karácsonyi Krisztina, Kovács István,
Radnai Dániel Szabolcs, Rétfalvi P. Zsófia, Simor Kamilla

Borítóterv: Simor Kamilla

Borítófotó: Kömüves Dániel

Nyomdai előkészítés és kivitelezés
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2019
© A szerkesztők, 2019

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Pálfi Eszter: Előszó	7
Kömüves Dániel: Szomszédság és városrésztől alkotott kép a Zsolnay Kulturális Negyed környékén	11
Csapó Gyöngyvér: A machiavellizmus és az érzelmi intelligencia kapcsolatának feltárása	25
Bacsa Ildikó Eszter: A Tanácsköztársaság szimbolikus politikája plakátokon keresztül	45
Fenyő Dániel: „Állandó ingerkedés” – Leleplezések Erdély Miklós <i>Verzió</i> című filmjében	61
Csondor Soma: A fájdalom rétegei – A traumaábrázolás polifóniája Borbély Szilárd <i>Az Olaszliszkai</i> című drámájában	75
Horváth Cintia: „Értelmezzék, ahogy akarják” – Julian Barnes <i>A világ története 10 és ½ fejezetben</i> című regényének történelemkonceptiója	91
Gaál Gabriella: <i>Pertu VS Pertu</i>	105
Horváth Kálmán Péter: Kivirágzó jácintok – Egy queer költő hangja, recepciójának hagyománya	115
Radnai Dániel Szabolcs: Eötvös Károly és a Balaton nemzetiesítése	129
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2018/2019-es tanévben	153
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2018/2019-es tanévben	154

A Tanácsköztársaság szimbolikus politikája plakátokon keresztül

Bevezető

Dolgozatomban a Tanácsköztársaság idején készült propaganda plakátokon megjelenő szimbólumokat vizsgálom a *szimbolikus politika* elméletén keresztül. Legtöbb esetben a plakátokat reklám- és hirdetőfelületként használták és használják, de emellett más célból is alkalmazhatóak. A XX. század elején a politikai rendszerek is felfedezték a plakátokban rejlő lehetőségeket. Általuk nagyobb tömeghez képesek eljuttatni gondolataikat, így remélve támogatói bázisuk növekedését. Ennek következtében a plakát politikai eszközként is funkcionálhat. Egy plakát általában képi és szöveges elemeket tartalmaz. Mivel nagy hangsúlyt fektet a vizualitásra, a vizsgálat során nem lehet elvonatkoztatni a művészeti szempontoktól sem, így a politika propagandisztikus volta mellett a művészeti szemszög is fontos komponens.

A dolgozat célja, hogy a Tanácsköztársaság politikai propagandájának bemutatása az időszak plakátjain keresztül. A kutatás során legfőképp azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy milyen attribútumok jelennek meg ezeken a plakátokon és azok milyen politikai tartalmat hordoznak? Mit jelent a *szimbólum* és a *szimbolikus politika* fogalma? Ezek a szimbólumok milyen mértékben tükrözik a korszak politikai rendszerét? A dolgozat első része a plakátról, mint kommunikációs eszközről szól, amiben a XX. századi magyar plakát történetére is kitérek. A második részében ismertetem a *szimbolikus politika* elméletét és kifejtem ennek jelentőségét a dolgozatban vizsgált plakátokra vonatkoztatva. Ehhez nyújt alapot Murray Edelman

*A politika szimbolikus valósága*¹ című könyve, ami az Amerikai Egyesült Államok politikai rendszerét vizsgálva mutatja be, mit jelent a politika mint szimbolikus forma, és hogy lehet a szimbolikusság felfedésével a politikai folyamatokat megérteni. A harmadik részben a Tanácsköztársaság rövid történetének áttekintése során kitérek a propaganda eszközeire, külön figyelmet fordítva a plakátokra. Ezt követően pedig néhány, általam kiválogatott plakátot elemzek a szimbólumok politikai potenciáljaira fókuszálva.

Fontos kitérni arra, hogy milyen szempontok figyelembe vételével szelektáltam a plakátokat. A Tanácsköztársaság 133 napja alatt készült plakátok legtöbbször a témáját tekintve toborzó, mozgósító alkotás volt. Ezek mellett még a kommunizmust és az új politikai berendezkedést népszerűsítő plakátok voltak azok, amelyek gyakran számítottak. Lényeges megemlíteni a kutatás kapcsán, hogy nem célja adatokkal alátámasztani a propaganda működésének eredményeit. A dolgozat egy elméleti hipotézisen alapszik, amely szerint a *szimbolikus politika* elméletének segítségével vizsgálhatóak a művészi attribútumokat tartalmazó propagandaeszközök.

A plakát mint kommunikációs eszköz

A *plakát* fogalmát Sándor Imre közgazdász a következőképp írja le: „közszemlére kitett, írott vagy nyomtatott, illetve képpel ábrázolt hirdetés.”² A nyomtatás feltalálásának volt köszönhető a plakátok szélesebb körben való elterjedése. A plakátkészítés a XVIII. század végén Franciaországból indult ki a *litográfia* technikájának kidolgozásával.³ A következő évszázadban már

---

¹ EDELMAN, Murray, *A politika szimbolikus valósága*, ford. HIDAS Zoltán. (Budapest: L'Harmattan, 2004).

² SÁNDOR Imre: *A reklám alapjai* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1983), 63.

³ A litográfia eljárás lényege, hogy egy sima felületű kőlapra rajzolják a mintát zsírral vagy korommal, amit ezután benedvesítenek. Miután rákerült a nyomdafesték, papírra préselik, így a kőlap olajos részein lévő festék rákerül a papírra,

Európa-szerte alkalmazták az eljárást, témáinak bővülése, az előállítás további finomítása következtében létrejött a plakátművészet, az első világháború idején pedig a legfontosabb tájékoztató eszközzé vált.⁴

Mivel a plakátok kommunikatív szerepe kerül legtöbbször előtérbe, felmerül a kérdés, hogy a plakát művészeti vagy kommunikációs eszköz? Ha a művészet irányából közelítjük meg kommunikációs szerepét, akkor az alkalmazott művészet fogalmával lehetne jellemezni. Ez a megközelítés leginkább abban az esetben helyénvaló, „amikor valamilyen kimondottan nem művészi célt a művészet formai eszközeivel szándékozunk elérni. A művészet tehát csak a formát adja a nem művészi tartalom kifejezéséhez.”⁵ Ebből arra lehet következtetni, hogy a múltban kommunikációs eszközként alkalmazták a plakátokat, igyekezve művészi értékeiket felhasználni a hathatósabb közlés érdekében.⁶ A cél a tájékoztatás volt, amihez a művészet nyújtott segítséget, ugyanakkor a plakátkészítő művész nem térhetett el a plakát eredeti rendeltetésétől, mivel a munkák megbízásra készültek.⁷

A XX. század során a plakát Magyarországon is népszerű, fontos tömegtájékoztató forma volt. Ez részben az I. világháború, részben az avantgárd és a radikális irányú művészcsoportok megjelenése, illetve a társadalomban a világháború követ-

míg a nedves felületen lévő festék nem. A készítés során annyi kölapot használnak fel, amennyi színből áll a plakát.

⁴ SÁNDOR, *A reklám...*, 61-70; KOVÁCS Dániel, *Az elfelejtett műfaj: a plakát*, HG.HU, Hozzáférés: 2019. 03. 13. <http://hg.hu/cikkek/design/12429-az-elfelejtett-mufaj-a-plakat>

⁵ SÁNDOR, *A reklám...*, 70.

⁶ Például olyan, az 1910-es évek idején készült kereskedelmi plakátok, mint a *Zwack Unicum*, vagy sajtó- és filmplakátok, mint Vértess Marcell *Déli Hírlapja*, *Szent Péter esernyője* Ékes Árpádtól.

⁷ PAÁL Gergely, *Kommunikáció, II. világháborús magyar plakátok*, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Archivum, Hozzáférés: 2018. 09. 12. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/1/01_paalgergely.pdf

keztében végbemenő változások miatt történt.⁸ Az I. világháború alatt megnőtt azoknak a plakátoknak a száma, amelyeken az embert politikai csoport vagy társadalmi osztály szubjektumaként ábrázolták. Művészeti stílusok terén a szecesszió mellett futurista, realista, expresszionista, dadaista és szürrealista vonások érvényesültek. A korszak eseményeinek hatásosabb érzékeltetése érdekében a plakátkészítők többször is radikális irányba fordultak, harsányabb, feltűnőbb, olykor durvább közlési formákat alkalmaztak, így az ábrázolt jelenetek agresszívvabbak voltak.⁹ Kassák Lajos, a *MA* folyóirat főszerkesztője úgy gondolta, „jó plakát mint könnyen ható abszolút erő ugorjon a porondra,”¹⁰ így a plakátkészítő célja valamiféle hatás kiváltása a társadalomból.

A szimbolikus politika

A *politika* többjelentésű fogalom, én pedig a dolgozat szempontjából legrelevánsabb értelmezést használom, ami a következő: a hétköznapiakat meghatározó, az embereket folyamatosan foglalkoztató jelenség. Egy társadalmi konstrukció. Ugyanúgy összetettség és ambivalencia jellemzi, mint magát az embert, ennél fogva mindenkinek köze van a politikához, mindenki a része, még akkor is, ha távolinak és megfoghatatlannak tűnik. Mindenki véleményt alkot róla, hisz abban, hogy a politika létezik, mert ha senki se hinne benne, nem létezne. A vezetők egyes tettei pedig különféle reakciókat váltanak ki a társadalomban. Egyetértenek, vagy nem, több mindentől függ.¹¹

Edelman a politikát színpadként értelmezi, ahol a politikai cselekedetek és esetek sosem jelentik mindenkinek ugyanazt.

---

⁸ ARADI Nóra, *A szocialista képzőművészet története* (Budapest: Corvina, 1970), 73.

⁹ SZABÓ Júlia, *A magyar aktivizmus művészete: 1915–1927* (Budapest: Corvina, 1981), 72.

¹⁰ Uo., 72.

¹¹ EDELMAN, *A politika...*, 7–10.

Van, akinek megnyugvást okoz, és van, akiben a fenyegetettség érzését keltik. Edelman úgy gondolja, mindegy, mi történik, mit közvetítenek a politikusok, nem a tartalom számít, hanem a távolság. A távolságból adódóan a politika egy elszigetelt jelenség lesz, ami által a szimbólumok kialakulhatnak. Mint írja, „a jelentések nem a szimbólumokban lakoznak, hanem a társadalomban, vagyis az emberben. A politikai szimbólumok sűrített formában testesítik meg mindazokat a jelentéseket és érzelmeket, amelyeket egy csoport tagjai kölcsönösen megteremtnek és megerősítenek egymásban.”¹² Ezen szimbólumok szándéka az érzelmek kiváltása, ennek elérése érdekében pedig a politikai vezetők különböző módszereket igyekeznek alkalmazni. Edelman példaként a választást hozza fel, melyet olyan politikai cselekedetként ír le, amely során elhítetik a társadalom tagjaival, hogy komoly szerepet vállalnak, részvételük fontos a politikai élet működésében. Szerinte a részvétel azonban csak szimbolikus lehet, mivel egy átlagos állampolgár egyéni tetteivel nem képes befolyást elérni a politikában.¹³

Edelman a rítus és a mítosz formáival jellemzi a politikai intézményeket. Mind a kettő azt a célt szolgálja, hogy közösséget hozzon létre, egymást kölcsönösen erősítik. A rítust olyan tevékenységként írja le, amely az érintetteket közös tettbe avatja be szimbolikusan. A „beavatás” során azt a hitet táplálja a tagjaiban, hogy összetartoznak és biztonságban vannak, mivel mindenkinek ugyanaz az érdeke. Ebből következően a későbbi politikai cselekedetek indítékai megkérdőjelezhetetlenné válhatnak. A mítosz, mint másik forma pedig a politikai hiedelmeket és meggyőződéseket közvetíti az emberek között. A szerző a politikai rituálékkal kapcsolatban a nemzeti ünnepeket említi példaként, amik a legtöbb esetben a nacionalizmust, a hősieséget és a nemzeti összetartást fejezik ki.¹⁴

---

¹² Uo., 15.

¹³ Uo., 10–11, 16–18.

¹⁴ Uo., 18–20.

Egy másik politológus, Rozann Rothman a szimbólumok különféle értelmezéseiről, megközelítési formáiról, illetve a politikai szimbólumelméletekről és azok alkalmazásairól ír tanulmányában. Véleménye szerint a politika és a szimbólum két olyan releváns tényezője a világnak, amelyek a mindennapi valóság elemei. Tanulmányában kifejti, hogy a politika fel tudja használni a szimbólumot arra, hogy tettei befogadásának mértékét befolyásolja a lakosságban. Rothman úgy gondolja, hogy amíg a szimbólumról nem derül ki, mit jelent valójában, funkciója addig működőképes. Ha viszont szimbólum-volta nyilvánvalóvá válik, úgy az emberek számára a manipuláció eszközeként tudatosodik és sérül a szimbólum betöltött funkciója.¹⁵

Az előző század során sokféleképpen definiálták a *szimbólum* fogalmát. Ezzel kapcsolatban Rothman úgy fogalmazta meg gondolatait, hogy „bár sokféle felfogás van, a politikai szimbólum minden kutatója úgy látja, hogy a szimbólum és használata társadalmilag meghatározott. Egy szimbólum az a valami, amit az egyén vagy a közösség kiemel az eredeti valóság egyetemes káoszából, és aminek jelentőséget tulajdonít.”¹⁶ A kétértelműséget egyfajta alapvető vonásnak tartja, arra alapozva, hogy az ember hozta létre a szimbólumokat, így azok állandóan átalakulnak, fejlődnek. Ebből pedig arra következtet, hogy a szimbólum nem csak egy konkrét, egyértelmű jelentéssel bír.¹⁷

A két politológus munkájának rövidebb áttekintése után a *szimbolikus politika* egy olyan jelenségként foglalható össze, melynek során a politikai tettek közlése a szimbólumok révén valósul meg a társadalom felé – még egy olyan tevékenységé is, amely nem feltétlenül igényelné a szimbolikusságot. Ennek következtében minden egyes politikai cselekedet kétértelmű:

---

¹⁵ ROTHMAN, Rozann, Politikai szimbolizmus, ford. SZABÓ Márton, in szerk. SZABÓ Márton, *Szövegváltozatok a politikára: Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*, 133–177 (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000), 133.

¹⁶ Uo., 139.

¹⁷ Uo., 133–139.

egyrészt a tényleges politikai tett, amely nem egészében van felfedve a társadalom számára, másrészt a szimbólumok segítségével az emberek felé közölt variáns.

A Tanácsköztársaság idejének és propagandájának rövid áttekintése

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1918 novemberében alakult meg. A párt tagjainak egy része oroszországi hadifogolyként tért haza. Terjesztették az orosz forradalom győzelmét, arra buzdítva az embereket, hogy a forradalom hulláma az ő országukban is változásokat idézzon elő. Ilyen személy volt a párt vezetője, Kun Béla is, akihez radikális értelmiségiek és szociáldemokraták csatlakoztak.¹⁸ A párt lapja *Vörös Újság* néven 1918 decemberétől jelent meg, amiben ismertették programjukat, melynek főbb célkitűzése a kapitalizmus és az egyenlőtlenségek megszüntetése, valamint a tanácsrendszer felállítása volt. A párt hamar szimpatizánsokra talált. Sikeres agitációjukat mutatja a tagok létszámának növekedése a fővárosban és vidéken egyaránt.¹⁹ Berinkey Dénes koalíciós kormánya 1919 februárjában megelégedte az ellenzékiek folyamatos nyomását és fellépett ellenük: egy budapesti tüntetés során több kommunistát, köztük Kun Bélát is letartóztatták.²⁰

1919 márciusában Károlyi Mihály tartva a párizsi békekonferencia határozatától úgy döntött, fellép a cseh és a román hadsereggel szemben. Miután Vix alezredes átadta a határokról szóló jegyzéket a köztársasági elnöknek és kíséroeinek, Károlyiék úgy vélték, hogy a jegyzék a végleges országhatárokat tartalmazza, így a köztársasági elnök nem fogadta el a határozatot. A március 20-án tartott kormányülésen Károlyi felszólította Berinkeyt, hogy utasítsák el a Vix-jegyzéket és kormánya

---

¹⁸ Például Chlepkó Ede, Pór Ernő, Fiedler Rezső.

¹⁹ ROMSICS Ignác, *Magyarország története a XX. században* (Budapest: Osiris, 2005), 123–127.

²⁰ Uo., 122.

mondjon le, hogy utána a szociáldemokraták alakítsanak kormányt. Azonban a szociáldemokraták nem kívántak egyedül kormányt alakítani, ennél fogva Károlyi tudta nélkül a kommunistákhoz fordultak és megírták a két párt megállapodását. Annak ellenére, hogy néhány szociáldemokrata nem támogatta a két párt jövőbeni közös munkáját, 1919. március 21-én megalakult a Tanácsköztársaság és a kommunisták március 22-ére virradó reggelre puccsszerűen átvették a hatalmat. A két párt Magyarországi Szocialista Párt néven egyesült. A tagok megkezdték az állam teljes mértékű átalakítását. Az ország irányító szerve a Forradalmi Kormányzótanács lett, Garbai Sándor elnökletével, a valódi hatalom azonban a külügyi népbiztos, Kun Béla kezében összpontosult.²¹

A belső propaganda (Szocializmus Állami Propagandája) irányítója a Központi Bizottság volt, amin belül népbiztosságok működtek. A legfontosabb szerv a Közoktatásügyi Népbiztosság volt, mivel az oktatás által lehetett a legkönnyebben megközelíteni a kiskorúakat, akik később a szocialista nevelés hatására elkötelezettekké válnak a szocializmus iránt.²²

A belső propaganda célja a szocialista átnevelés mellett az ország belső helyzetének rendbetétele, a hadsereg megszervezése és a tömegbázis szélesítése volt. Ennek érdekében működött a Szocializmus Állami Propagandája,²³ amit Szabados Sándor vezetett. A SzÁP-on belül több osztály volt, köztük a Hadseregpropaganda-osztály, valamint a Tudományos és Népszerű propaganda-osztály, amelyek az írásbeli (röplapok, plakátok, könyvek) és szóbeli (előadások, tanfolyamok) propagandáért feleltek. A Hadsereg-propaganda ügyosztály Művészeti alosztálya készítette el a propaganda plakátokat művé-

---

²¹ Uo., 123–124; HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság: Az 1918-as összeomlás és forradalom története* (Budapest: Jaffa, 2018), 406–410.

²² SZABÓ Viktor: „A magyarországi Tanácsköztársaság propagandaszerveinek működése”, in szerk. BALLABÁS Dániel, *Kultusz és propaganda*, 19–26 (Eger: Líceum Kiadó, 2012).

²³ A továbbiakban SzÁP.

szekkel. Az alosztály felkérte és megbízta az alkotókat, vagy pályázatokat írt ki, és a beküldött anyagok közül válogatta ki az általuk megfelelőnek talált plakátokat.²⁴

Mint minden vizuális reprezentációnál, a plakátoknál is fontos a figyelem felkeltése és lekötése. Ennek érdekében a plakátkészítők, akiknek többsége festő volt és néhányuk szimpatizált a párttal,²⁵ erőteljes, harsány színeket alkalmazó, a dekoratív, egységes, kirívó alkotás létrehozására törekedtek. Ahogy Tiszay Andor művelődéstörténész is írta, az utcán ezekkel a falragaszokkal zajlott az aktivizálás.²⁶ Több mint nyolcvan plakát készült, amiket nagyjából 465.000 példányban nyomtattak és osztottak szét szerte az országban: iskolákba, pártirodába, közterületekre, szakszervezetekbe vitték. Fontos megemlíteni, hogy az országban az 1910-es adatok szerint az analfabetizmus aránya 33% volt a 6 éven felüliek körében.²⁷ Ez alapján arra lehet következtetni, hogy a plakátkészítők részben amiatt alkottak egyszerűbb, egyértelműbb, kevés szöveget tartalmazó plakátokat, hogy az analfabétákhoz is elérjen az üzenet. Ugyanakkor az írni-olvasni tudókat is könnyebb és gyorsabb elérni és megszólítani ezekkel a plakátokkal, mint más, írásbeli propagandaeszközökkel.²⁸

A magyar Tanácsköztársaság plakátjai szerkesztői a következő mondatot fogalmazták meg: „A plakátok többsége nem

²⁴ SZABÓ, „A magyarországi...”, 19–26; SZABÓ Viktor, *A magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*, doktori disszertáció (Eger: Eszterházy Károly Egyetem, 2016), 16–28; BALOGH József: „A propaganda”, in szerk. GRATZ Gusztáv, *A bolsevizmus Magyarországon*, 31–74 (Budapest: Vadszölvő Kiadó, 2003), 31–44.

²⁵ Például Pór Bertalan, Biró Mihály, Kmetty János, Nemes-Lampérth József, Berény Róbert és Uitz Béla.

²⁶ TISZAY Andor, „A magyar tanácsköztársaság plakátművészete”, *Magyar Könyvszemle*, 75, 5. sz. (1959): 203–208, 204.

²⁷ Ez az arány 1920-ra 15%-ra csökkent. ROMSICS, *Magyarország...*, 174.

²⁸ BALOGH, „A propaganda”, 61; SZABÓ, *A magyarországi...*, 150–151; TISZAY, „A magyar...” 204–206; ROMSICS, *Magyarország...*, 174.

kíván magyarázatot.”²⁹ Ez a kijelentés azonban nem teljesen helytálló. A plakátokon megjelenő szimbólumok és a plakátok kompozíciói elemezhetőek. Magyarázatot kívánnak, nem csak művészeti szempontból. Általuk a korszak egy olyan szegmense ismerhető meg mélyebben, mely eddig kevésbé volt kutatva. A. Gergely András azt írta, hogy „a szimbolikus megjelenítődés olykor csupán helyettesít valódi politikai aktusokat, tartalmakat, s egyebek között a tér fogalma is ilyen jelképiséget rejt magában.”³⁰ Ezek után logikus, hogy a szimbólumok elemzése újfajta megvilágításba helyezheti a politikai rendszert.

Egyes plakátokon megjelenő szimbólumok vizsgálata

Vannak egyértelmű jelentéssel bíró szimbólumok, például a kalapács,³¹ aminek láttán a munkásra, a munkásmozgalomra vagy a munkára lehet gondolni. Ugyanakkor akadnak olyan jelképek is, amik adott környezetben mást szimbolizálhatnak. Példának Aradi Nóra művészettörténész a fegyvert említi, mely jelentheti akár az ellenforradalmat, akár az elnyomó hatalmat. A szocialista képzőművészet szimbólumai kialakulásának vizsgálatakor fontos szem előtt tartani azt a tényt, hogy szinte kivétel nélkül minden egyes jelképnek volt előzménye, e jelképek jelentése az idő múltával változott át és fejlődött tovább.³²

Bíró Mihály készítette a *Népszava* címlapos plakátját,³³ melyen egy vörös kalapácsos ember látható, több szimbólumot

---

²⁹ MSZMP Párttörténeti Intézete, *A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1959), 12.

³⁰ A. GERGELY András, „Térhasználat és szimbolikus szuverenitás”, *Tér és Társadalom*, 29, 2. sz. (2015): 19–42, 22, Hozzáférés: 2018. 02. 18. <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2657/4799>

³¹ Ezek a szimbólumok valószínűleg az 1800-as években keletkeztek nyugat-európai forradalmi és munkásmozgalmi események kapcsán.

³² ARADI Nóra, *A szocialista képzőművészet jelképei* (Budapest: Corvina Kiadó, 1974), 6–13.

³³ Hozzáférés: 2019. 04. 24. <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/103431#>

is magában foglalva (1. ábra). Bakos Katalin művészettörténész szerint közvetlen politikai utalások nélkül készült, jobban szemügyre véve azonban fellelhetők politikai hivatkozások.³⁴ Az egész teret elfoglaló férfiak izmos, vörös színű, éppen egy kalapácsot lendít a két kezével. A munkáserő megtestesülése ebben a heroikus jellegű formában nem egyedülálló. A részletesen kidolgozott, izmos test korábban is ábrázolt téma volt, azonban a XX. században, a forradalmak idején vált népszerűvé. A kalapács a munkásember egyik megélhetési eszköze, mely egyben egy mozgalom meghatározó attribútuma, akár fegyverként is értelmezhető. Az a lendület, amit Biró ábrázol, ahogy lesújtani készül valamire a munkás, egyszerre jelképezi a proletárok erejét, az elnyomókon való felülkerekedést, valamint az erőszakot és a dühöt az ellenségeik felé. A Biró alkotta vörös kalapácsos ember nem csak a munkáserőt jelképezheti, hanem egyúttal az elnyomásból kitörni készülő tömény feszültséget is. Ilyen tekintetben ez egy sűrítő szimbólum, hiszen adott körülményektől függően mindenkinek mást jelenthet. Edelman könyvének bevezetőjében írja, hogy a totalitárius államok, köztük a kommunista berendezkedésű országok is igyekeztek minél jobban bevonni a társadalmat a közügyekről szóló vitákba és foglalkozásokba tömeggyűlésekkel, megmozdulásokkal. A politikai vezetők ígérhetnek sok mindent, rettegésben tarthatják a lakosság egy részét, felszólalhatnak a nép nevében és aktivizálódásra buzdíthatják őket. Azonban ez többnyire látszat. Felmerülhet a kérdés, hogy a szimbólum megtekintése kiben milyen reakciót vált ki. Harold Lasswell politológusra hivatkozva írta Edelman, hogy a politika egy olyan folyamat, amely által a társadalom alapjainak irracionális szegmense kerül felszínre. Ez a gondolat vonatkozhat a szimbolikus ábrázolásra is abból a perspektívából, hogy a politika kifejezési módjai általában nem a valóságot jelenítik meg.³⁵

³⁴ BAKOS Katalin, *10x10 év az utcán: a magyar plakátművészet története, 1890–1990* (Budapest: Corvina Kiadó, 2007), 52.

³⁵ EDELMAN, *A politika...*, 28.

Nemes-Lampérth József és Kmetty János közös munkája egy toborzó plakát (2. ábra).³⁶ Hasonlóan Biró alkotásához, itt is egy hatalmas férfialak látható az előtérben, aki bal kezével vörös zászlót tart, jobb kezében pedig kardot fog. A vörös zászló – mint forradalmi szimbólum – a XIX. század közepén jelent meg Nyugat-Európában, az orosz forradalom után pedig marxista-leninista jelképként tartották számon. Az erős izomzatú katona testtartása mozgalmasságot sugall. A távolba tekintő szemei és nyitott szája azt az érzést kelti, mintha a „Be!” parancsot épp akkor kiáltaná. A plakát jobb felső sarkában levő két betüből álló szó magától értetődő jelentéssel bír. A férfialak egy katona, a felszólítás a Vörös Hadseregbe való belépésre vonatkozik. A fegyveres ember szimbóluma 1917 környékén alakult ki Oroszországban. A közös célért való küzdelem összekovácsol egy tömeget, de ehhez szükség van egy olyan alakra, aki megtestesíti mindazt, ami az egyesüléshez kell. A plakátban érvényesül a propaganda egyik fontos szempontja: a minél szélesebb tömeg megszólítása. A felszólítás a hadsereghez való csatlakozásra rövid és evidens, bárki megértheti, talán még azok is, akik nem tudnak olvasni. Ebben az esetben nem feltétlenül lehet rejtett szimbólumról beszélni, inkább világos, nyílt, egyértelmű az üzenet. Edelman kategóriái alapján – amit a politikai nyelvtílusokból alkotott meg –, ezt a feliratot a meggyőzési és az adminisztratív stílus kategóriáiba lehet sorolni.³⁷ A meggyőzési stílusra az érzelmi befolyással bíró általános megszólítás jellemző, így árnyalva a tárgyilagos indoklást. Bár Edelman szerint ennek a stílusnak elsődleges szerepe a tömegek megnyugtatása, ennél a plakátnál inkább figyelemfelkeltésre, a nyugalom megzavarására és a cselekvésre való ösztönzésre lehet gondolni. Az adminisztratív kategóriát az emberek számára utasításokat adó, azt lehetőleg azonnal végrehajtandó nyelvi formaként lehet leírni, ami szintén érzelmi

---

³⁶ 2. számú melléklet. Hozzáférés: 2019. 04. 24. <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/104671>

³⁷ EDELMAN, *A politika...*, 103.

reakciókat válthat ki. Edelman úgy gondolja, a beszéd hatalma nem a szavakban rejlő erőből fakad, hanem az emberben rejlő érzelmekből és szükségletekből. A nyelv és a szókincs megalakításával minden kultúra kialakítja azoknak a jelentéseit, amik lehetnek többfélék. Azonban azok az emberek, akik hasonló szerepet töltenek be, jelen esetben ez érthető politikai vezetők-re, megtanulják úgy használni a nyelvet és a szókincset, hogy bizonyos kifejezésekre egyformán reagáljanak az emberek. A „Be!” kifejezés, a plakáton megjelenő szimbólumokkal együtt, ebben a kontextusban nyeri el azt a jelentését, amit eredetileg szántak neki: a hadseregbe belépést és a haza védését.³⁸

Összegzés

Összességében úgy gondolom, hogy a propagandaplakátok szimbólumai értelmezhetőek a *szimbolikus politika* elméletén keresztül is, és bizonyos tekintetben megmagyarázható a művészet segítségével és közvetítésével a politika működésének egy manipuláló szegmense. A jelképek értelmezésében egyrészt maga a politikai vezetőség dolgozik, abban az értelemben, hogy meghatározzák, mit kommunikáljanak a társadalom felé, másrészt a társadalom tagjai is a maguk módján értelmezhetik a plakátokat amellet, hogy azok milyen érzelmeket váltanak ki belőlük. A művészet és a politika kapcsolata érzelmi benyomások mentén észlelhető. A politika mindig képes volt befolyásolni a társadalmat, amit legkönnyebben az érzelmeik manipulálásával érték el, a plakátok pedig alkalmasnak bizonyultak a propaganda terjesztéséhez a szimbólumok megjelenítéseivel. Ugyanakkor Edelman szerint a politikai szimbólumok szerepe az emberek megnyugtatása. A Tanácsköztársaság plakátjainak nagy része – csakúgy, mint a példaként hozott plakátok – sokkal inkább a forradalomban való részvételre, a szocialista eszme megvalósítására buzdít.

---

³⁸ EDELMAN, *A politika...*, 88–114.

Mellékletek

1. ábra: Biró Mihály: Népszava. Seidner Plakát- és Címkegyár, Budapest, 1912–1913. 126/95,5 cm.

2. ábra: Nemes Lampérth József, Kmetty János: *Be!*
Seidner Plakát- és Címkegyár, Budapest, 1919.
126/95 cm.